

СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА РІВНІ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАРОДУ В УКРАЇНІ

THE NATURE, TYPES AND LEVELS OF SELF-ORGANIZATION OF THE PEOPLE IN UKRAINE

Мельник Н.В.,

*здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті досліджуються теоретичні основи самоорганізації народу в умовах формування громадянського суспільства в Україні. Зроблено аналіз поглядів на визначену проблему з позиції сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених, а також запропоновано авторський погляд на сутність самоорганізації народу. Визначено основні види самоорганізації, зокрема за суб'єктами, за сферою інтересів та за ієрархічним рівнем.

Ключові слова: самоорганізація, саморозвиток, рівні самоорганізації, громадянське суспільство, самоорганізація народу.

В статье исследуются теоретические основы самоорганизации народа в условиях формирования гражданского общества в Украине. Сделан анализ взглядов на определенную проблему с позиции современных отечественных и зарубежных ученых, а также предложен авторский взгляд на сущность самоорганизации народа. Определены основные виды самоорганизации, в частности по субъектам, по сфере интересов и по иерархическому уровню.

Ключевые слова: самоорганизация, саморазвитие, уровни самоорганизации, гражданское общество, самоорганизация народа.

The article deals with the theoretical basis of self-organization of the people in the process of formation of civil society in Ukraine. The analysis considers the particular problem from the standpoint of modern domestic and foreign scientists, and the author suggests her own approach to the nature of self-organization of the people. The main types of self-organization, including for the subjects, for the sphere of interests and for the hierarchical level are defined.

Key words: self-organization, self-development, levels of self-organization, civil society, self-organization of the people.

Постановка проблеми. Теоретичне дослідження будь-якого явища вимагає всебічного аналізу знань про нього, їх систематизації. Загальноприйнятим алгоритмом дослідження поняття є така схема: предмет або явище, яке пізнають; поняття, що відображає його сутність; термін, що однозначно відображає це поняття, сприйняття даного терміна; відтворення в ньому того самого поняття; уявлення (через поняття) значущості того самого предмета або явища. Принципово важливим у цьому плані, як уявляється, є здійснення аналізу існуючих визначень (дефініцій) поняття. Пам'ятаючи вислів Цицерона про те, що дефініція – це коротке і вичерпне роз'яснення прикметних ознак тієї речі, яку ми хочемо визначити [13, с. 373]. Водночас ми поділяємо думку О.В. Волошенюка, що формулювання дефініцій у праві, з огляду на складність та неоднозначність багатьох явищ і неможливість емпіричного підтвердження (чи спростування) визначених положень, не завжди може бути логічно безперечним і абсолютно об'єктивним [1, с. 42]. Задовольняючи потребу наукового вивчення самоорганізації народу, спробуємо узагальнити існуючі на сьогодні погляди щодо його розуміння, з'ясувати природу, розкрити її сутність.

Стан дослідження. Окремі аспекти розвитку поняття самоорганізації народу розглядалися та аналізувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких: І. Гороховський, С. Гончаренко, С. Кемський, Б. Колос, О. Коваль, С. Саврук, П. Лазарчук, В. Кузьменко, Г. Нестеренко, І. Письменний,

Т. Проценко, О. Прудникова, О. Романчук, Ю. Рубан, О. Скакун, П. Таранов, В. Шинкарук, І. Шкодін та інші.

Аж ніяк не применшуючи заслуг дослідників, зусиллями яких було сформульовано визначення самоорганізації народу, спробуємо критично їх осмислити, виділити і класифікувати дефінітивні підходи до розуміння самоорганізації народу та вивести на цій основі власне бачення його сутності. Саме тому метою статті є дослідження теоретичних аспектів самоорганізації народу та визначення авторського бачення даного поняття.

Виклад основного матеріалу. Еволюція будь-якої системи починається з поступових змін, що мають упорядкований характер. Залежно від того, чим визначається прийнятий порядок, розрізняють організацію та самоорганізацію. За умов самоорганізації упорядковані зміни системи викликані внутрішніми факторами та силами, що їй властиві, отже, їх причина полягає в самій системі. У свою чергу, організацію пов'язано з дією зовнішніх по відношенню до системи сил, факторів та причин [11, с. 282].

Самоорганізація – це здатність системи самостійно підтримувати чи вдосконалювати рівень своєї організації під час зміни зовнішніх або внутрішніх умов її існування, діяльність з урахуванням минулого досвіду, спрямована на збереження її цілісності, підвищення стійкості, забезпечення нормального функціонування або розвитку [14, с. 596]. Процеси самоорганізації притаманні системам, які відзначаються

високим рівнем організації та складності, наявністю значної кількості структур і елементів, зв'язки між якими не мають жорстко детермінованого характеру, а діють згідно з імовірнісними закономірностями. Безумовно, світова економічна система, з її численними суб'єктами, об'єктами, виробництвом, потребами, грошовими та фінансовими потоками тощо, є складною [15, с. 70].

На думку В. Кузьменка, перехід людства у фазу розвитку обумовлюється дією законів самоорганізації, зокрема розвитку зв'язку, інтеграції й необхідної різноманітності. Усі ці три закони діють спільно, тобто із взаємним підсиленням [5, с. 108].

Перебіг процесів самоорганізації громадянського суспільства і соціуму в цілому стає можливим за виконання певних умов, основними з яких є:

- часткова однаковість атрактивних утворень, принаймні в одному – національному – аспекті, що забезпечує відносну спільність їх інтересів у масштабі країни;

- взаємна відмінність і навіть унікальність соціальних угруповань за деякими критеріями, що забезпечує структурованість, диференційованість громадянського суспільства, яка є неодмінною умовою самоорганізації;

- взаємопов'язаність елементів громадянського суспільства, що знижує рівень соціальної ентропії;

- подолання атомізації громадянського суспільства, зумовленої, не в останню чергу, фрагментарністю та амбівалентністю суспільної свідомості [6].

На думку І. Гороховського, громадянська самоорганізація – це, в першу чергу, процес, в рамках якого важливими є умови його протікання та результати. Стосовно результатів, то у своїй сукупності вони утворюють те, що ми можемо назвати громадянським суспільством, принаймні в його мінімалістському сенсі, або важливу його складову, в більш широкому сенсі. Значення цих складників для політичної стабільності суспільства є дещо відмінним. Стосовно умов, то їх значення полягає в тому, що громадянська самоорганізація демонструє саму їх наявність і можливість результативного та ефективного їх використання і таким чином пропагує їх. Тобто наявність процесу самоорганізації в рамках певної групи чи спільноти демонструє усім наявність в її членів певних якостей, надає зразок діяльності як членам цієї групи, так і всім тим, хто став свідком даного процесу [2, с. 9–10].

Громадянське суспільство динамічно розвивається в тому випадку, коли особа бере повну відповідальність за своє майбутнє, планує своє життя і намагається досягти успіху, покладаючись, перш за все, на власні сили, а вже потім – на державу. Не слід вбачати процес громадянської самоорганізації обов'язково як діяльність рівномірно активних та ініціативних громадян. Рівень активності людей природно різний. Проте через ці особливості процес не втрачає статусу громадянської самоорганізації [2, с. 10].

Надзвичайно точно, лаконічно і вдало описує самоорганізацію Б. Колос, який стверджує, що життя

людини – коливальний процес між хаосом і порядком. Чим більше людина організована, тим впорядкованіше і гармонійніше вона живе. Адже щастя людини – це пошук краси і гармонії. У повсякденному житті зустрічаються люди різного рівня організованості. Одні все обіцяють і нічого не виконують, інші – частково виконують, а ще інші – пунктуальні до найменших дрібниць. З останніми всі мають найбільше бажання спілкуватися і вирішувати справи. Їхня надійність і точність – це гарантія досягнення мети [4, с. 318–319].

Для того, щоб стати людиною самоорганізованою і самодисциплінованою, необхідно навчитися організовувати працю і відпочинок, користуватися пам'яттю, читати, слухати, працювати з інформацією тощо. Уся розумова діяльність зводиться до отримання і обробки інформації та здійснення на її основі відповідних дій і поступків стосовно себе й інших людей. Тому будь-які відносини між людьми, які мають характер особистих зобов'язань перед іншими, повинні оперативно фіксуватися впродовж дня на папері, в блокноті чи в електронній записній книжці. Тобто людина повинна здійснювати щоденне споглядання, що означає орієнтацію на довкілля. Наприклад, зранку – планувати день, ввечері – аналізувати день, оцінювати здобутки та помилки, планувати подальшу діяльність [4, с. 319].

Для цього ввечері вся інформація має розсортуватися за датами, днями і годинами виконання справ. Для чистоти мислення людина повинна постійно захищати й очищати себе від баластового перевантаження непотрібною інформацією: щоденно ввечері підбивати підсумки дня, перевіряти своє ставлення до людей, членів сім'ї тощо, на основі проведеного аналізу чітко планувати подальші дії на роботі, вдома; готуючись у дорогу, до зустрічі, завчасно готувати список необхідних речей, справ, стежити за чистотою в офісі та вдома, бути ворогом хаосу і бруду, оскільки вони впливають на працездатність і організованість. Починаючи нову справу, слід поцікавитись її наслідками і кінцевими підсумками [4, с. 319].

Дуже важливий елемент авторитету людини – відповідальність і точність. Бути людиною означає бути відповідальним. Якщо не можете прийти вчасно, то попередьте про це того, хто вас чекає, і не приходьте зовсім. Адже точність і пунктуальність людини – це надійність у взаєминах з іншими. Виховуйте самоповагу і самовпевненість, почуття відповідальності. Навчіться самооцінюватися. Радійте як з успіхів, так і з планів. Будьте завжди зайняті та щасливі. Якою б скромною не була праця, виконуйте її самовіддано, добросовісно, адже це справжній захист проти мінливої долі [4, с. 319].

Людина, котра організовує життя за певним планом, дотримується поміркованих звичок, живе скромно, піддається менше страху, ніж людина, яка живе тільки теперішнім і не здатна організовувати ні працю, ні відпочинок [4, с. 319]. Таким чином, аналізуючи індивідуальну самоорганізацію кожної окремої людини, можна сказати, що все геніальне

– просте. І однозначно можна сказати, що від індивідуальної самоорганізації залежить загальна самоорганізація народу.

Громадянське суспільство характеризується встановленням елементарних соціальних зв'язків між індивідами. Кожна приватна особа, переслідуючи свій власний інтерес, вступає у взаємовідносини з іншим суб'єктом, який, у свою чергу, пов'язаний подібним чином з іншими. Тобто рішення вступати чи не вступати в ті чи інші форми соціальної інтеграції в межах громадянського суспільства є виключною прерогативою самого індивіда. Натомість у місцевому самоврядуванні вже сам факт проживання на певній території має наслідком залучення особи у відповідні соціальні відносини, що спрощує залученість та ідентифікацію кожного з числа мешканців міста. Факт належності до територіальної громади міста важко піддати сумніву. Активнішого залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні можна досягти завдяки впровадженню на основі статутів територіальних громад нових форм участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування, які б стимулювали розвиток місцевої демократії, які б базувалися на інших засадах, ніж існуючі наразі, і давали б змогу проводити ефективні консультації з громадянськістю та залучати її до спільного прийняття рішень [2, с. 17].

Побутує думка, що український етнос у своїй традиції суспільної організації завжди славився непереборним вільнолюбством і прагненням до народовладдя, доказами цього служать народні віче часів Київської Русі, козаччина з її вольностями, безкінечні селянські повстання, Махновщина, Українська Повстанська Армія (як доказ блискучої самоорганізації народу за відсутності державного апарату). Звідси випливає, що самоорганізація народу – це республіка прямого народовладдя працюючих мас, без експлуатації людини людиною і без влади людини над людиною [3].

Як зазначає відомий український юрист О. Скакун [12], досліджуючи питання демократії і самоврядування, самоврядування народу – вид соціального управління, який ґрунтується на самоорганізації, саморегулюванні та самодіяльності учасників су-

спільних відносин. Саму самоорганізацію визначає як самостійне здійснення організаційних дій. Щодо саморегулювання, то це самостійне встановлення норм, правил поведінки. А самодіяльність – самостійна діяльність із прийняття рішень та їх реалізації. Отже, під час самоврядування об'єкт і суб'єкт управління збігаються, тобто люди самі управляють своїми справами, приймають спільні рішення і спільно діють із метою реалізації прийнятих рішень. В умовах самоврядування його учасники визнають над собою владу лише свого об'єднання. Таким чином, самоорганізація, саморегулювання та самодіяльність є основними факторами у самоврядуванні народу.

Також доцільно виокремити соціальну самоорганізацію, яка здійснюється впродовж життя під впливом соціального середовища, системи виховання, предметно-практичної та особистісно-рольової діяльності людини. Вона, за твердженням К.К. Платонова, обов'язково передбачає процес самопізнання, самовизначення, саморозвитку та самореалізації і має вирішальний вплив на формування світогляду та морально-етичних переконань на практичний вияв громадянських почуттів. Самоорганізація особистості людини виявляється в цілеспрямованості, активності, обґрунтованості мотивації та плануванні діяльності, самостійності й швидкості прийняття рішень, оцінюванні наслідків праці, почутті обов'язку [9, с. 104].

Підтвердження цих слів знаходимо в праці І. Письменного, який стверджує, що служіння людям повинно здійснюватись не тільки через страх, задля грошей, а, насамперед, через відчуття внутрішньої потреби в якісному виконанні своїх обов'язків заради самовдосконалення та принесення користі суспільству [7].

Доцільно також виділити тезу, яку прописали в Законі України Про вищу освіту [8], де одним із завдань вищого навчального закладу передбачається формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та

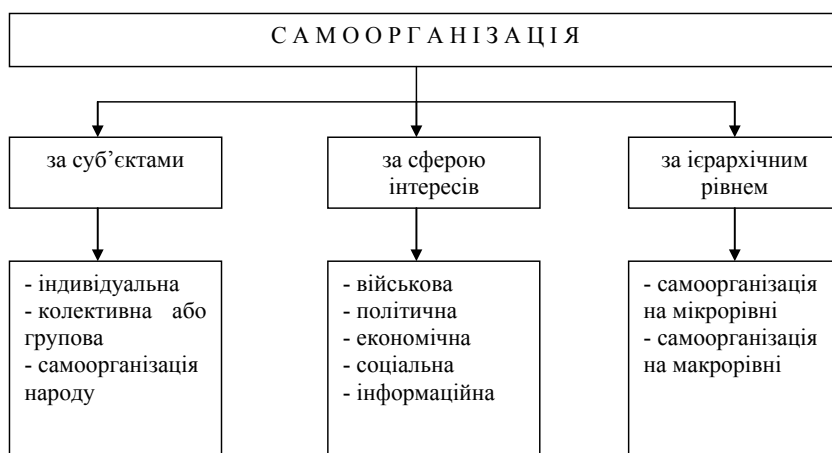

Рис. 1.2. Класифікація видів самоорганізації

самоорганізовуватися в сучасних умовах. Отже, з цього можна зробити висновок, що вже з юних років необхідно навчати і прививати в молодих людей буквально звичку до самоорганізації. Оскільки від того, наскільки людина буде вміти вміло само організуватися, буде залежати її успіх у майбутньому.

На нашу думку, індивідуальна самоорганізація породжує колективну, яка, у свою чергу, веде до максимальної солідарності – взаємної підтримки один одного. А вже звідси формується самоорганізація народу, яка перетворюється в широкий громадський рух. Таким чином, можна виділити 3 рівні самоорганізації відносно її суб'єктів (рис. 1.2):

- 1) індивідуальна самоорганізація;
- 2) колективна самоорганізація;
- 3) самоорганізація народу.

Також самоорганізацію народу можна класифікувати за різними сферами інтересів, а саме: військова, політична, економічна, соціальна та інформаційна самоорганізація. За ієрархічним рівнем можна виділити самоорганізацію на мікро– та макрорівнях.

Висновки. Отже, дослідження різних підходів до визначення сутності поняття «самоорганізація народу» та проведені нами дослідження дозволили сформулювати власне трактування самоорганізації народу як у вузькому, так і широкому розуміннях.

У вузькому розумінні самоорганізація народу розглядається як один із проявів спонтанних процесів у певних групах, колективах чи суспільстві. У широкому розумінні – це певна діяльність людей, які солідарно спрямовують свої позитивні емоції, силу та бажання на протидію загрозам та небезпекам, які виникають у суспільстві, а також реалізують свої інтереси та можливості.

Водночас від чіткого визначення сутності самоорганізації народу залежить формування громадянського суспільства загалом, оскільки без системного підходу самоорганізація не зможе оцінити перспективи власного зростання, розробити тактику і стратегію розвитку задля успішної побудови громадянського суспільства і держави зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волошенко А.В. Правовой нигилизм в постсоветском обществе : дис. канд. юрид. наук : 12. 00. 01 / А.В. Волошенко. – Харьков, 2000. – 200 с.
2. Гороховський І.Л. Громадянська самоорганізація як чинник стабільності політичної системи України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / І.Л. Гороховський. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
3. Держава як ворог народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://opir.info/2012/04/06/derzhava-yak-voroh-narodu/>.
4. Колос Богдан. Управління державою III тисячоліття, або Стратегія і тактика побудови Української національної держави / Б. Колос. – Львів : Ініціатива, 2004. – 976 с.
5. Кузьменко В.Л. На порозі Надцивілізації: системний аналіз актуальних проблем сучасності, соціальне прогнозування та футурологія / В.Л. Кузьменко, О.К. Романчук. – Львів : Універсум, 2001. – 152 с.
6. Нестеренко Г.О. Українська політична нація: самоорганізаційні засади становлення : монографія / Г.О. Нестеренко. – К., 2007. – 360 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://npu.edu.ua/lebook/book/html/D/ispu_ksue_Nesterenko/120.html.
7. Письменний І. Індивідуальна самоорганізація посадових осіб органів публічної влади: синергетичний підхід / І. Письменний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2009-01/Pismenniy.pdf.
8. Про вищу освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
9. Прудникова О.В. Синергетика як нова методологія прогнозування майбутнього / О.В. Прудникова // Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, психологія. – Харків : ХВУ, 2003. – Вип. 3(18). – С. 104.
10. Рубан Ю.Г. Концептуальні засади гуманітарного розвитку України: стратегічні пріоритети державної політики / Ю.Г. Рубан // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3(12). – С. 5–10.
11. Рузавин Г.И. Методология научного исследования / Г.И. Рузавин. – М., «Мысль», 1999. – С. 282.
12. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws/1019020943040/pravo/>.
13. Таранов П.С. Анатомія мудрості: 120 філософів [в 2 т.] / П.С. Таранов. – Симферополь : Таврія. – Т. 1. – 456 с.
14. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – УРЕ, 1986. – 596 с.
15. Шкодін І.В. Сучасні тенденції самоорганізації світової економічної системи / І.В. Шкодін // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 70–77.